

Energetski indikatori i podaci, kada su na pravi način analizirani, mogu i treba da budu argument civilnog sektora u razgovoru sa kreatorima politike. Međutim, politika u energetsom sektoru ne može biti do kraja razjašnjena bez kritičkog promatranja uzročno-posledičnog lanca u strukturalnom upravljanju pomenutom oblašću. Profesori sa Internacionalnog Univerziteta Travnik Milinko Ranilović, Mirjana Ranilović i Danijela Ranilović, baveći se ovom problematikom, pokušali su u svom stručnom radu da definišu konkretne načine na koje se energija proizvodi i konzumira u Bosni i Hercegovini, formulišu perspektive razvoja i predvide kako će se on odražavati na život građana i pokažu koliko to sve zavisi od adekvatnog izbora menadžmenta.

Na početku, oni podsećaju da se planiranje u energetsom sektoru do skoro zasnivalo prosto na osnovu odnosa cene i količine dobijenih resursa, što se svodilo na ulaganje na teritoriji na kojoj već postoji infrastruktura, ili na kojoj je izvor sirovina najobimniji, do granica do kojih to tehnologija dozvoljava. Cene struje u državama istočnog bloka dugo su tretirane kao socijalna kategorija, i tek u momentu kada su zapadne zemlje počele ozbiljno da se bave konceptom održivog razvoja i obnovljivim izvorima energije, one su izvršile liberalizaciju i cene, bar donekle, prilagodile tržišnim uslovima. Nerealna cena dovela je, konstatuju autori, do ozbiljnog zaostajanja u razvoju tehnologije, zbog nedovoljnog investiranja i istraživanja u energetsom sektoru, što se, opet, odrazilo na kompletnu privrednu i ekonomsku sliku čitavog regiona. Iako je tržište odnekle liberalizovano, mere još uvek nisu dovele ni blizu željenih rezultata. Ključni problem je što je dugogodišnji državni paternalizam stvorio atmosferu u kojoj su nejasne granice između kontrole nad prirodnim resursima i jedinstvene energetske strategije, sa jedne strane i potpunog monopola, sa druge. Tako su zemalje istočnog bloka dovedene u poziciju da, nakon uvođenja tržišnog principa kada je u pitanju cena struje, plaćaju više nego razvijene zemlje kojima je tehnologija u međuvremenu omogućila da pod povoljnijim uslovima proizvode veće količine, i to zelene energije. U međuvremenu, usvojene su međunarodne ekološke norme koje se odnose na sve, pa su inače slabe i nerazvijene privrede prinuđene da energente uvoze iz zemalja koje te norme uspešno zadovoljavaju. Na osnovu ovih činjenica, autori definišu tri moguća scenarija delovanja u energetsom sektoru:

- ulaganje u obnovljive izvore i čiste tehnologije sa ciljem povećanja efikasnosti i racionalizacije trošenja, koliko god prirodni resursi dozvoljavaju
- baziranje strategije na uvoz „čistih“ energenata i napredne tehnologije proizvedene u inostranstvu
- scenario „business as usual“, nastaviti kao i do sada, što u slučaju BiH znači proizvodnju struje iz uglja, nisku energetska efikasnost,, finansiranje neprofitnih elektrana i

neispunjavanje obavez prema ECSEE.

Indikatori za BiH

Jedan od najznačajnijih indikatora u ovoj oblasti je tzv „energy intensity“, koji zapravo predstavlja energetska efikasnost na nacionalnom nivou. U slučaju BiH, on iznosi 0,77 tona (koliko je energije potrebno potrošiti) da bi se dobilo povećanje BDP-a od 1000 dolara, što je četiri puta više od proseka u zemljama članicama OECD. Procenjuje se da se ovako stvara gubitak proizvedene energije od oko 40 odsto, koja se, inače, u ovoj zemlji proizvodi u hidrocentralama 55 odsto i iz uglja 45 odsto. Pošto cena koju termoelektrane plaćaju rudnicima nije dovoljna da obezbedi ulaganje u opremu i nadoknadi nisku produktivnost radnika koja je specifična za resor, država je u situaciji da nadoknađuje razliku, pokriva gubitke kako rudnika, tako i elektrana i svojom intervencijom omogućuje isplatu penzionog osiguranja. Poseban faktor je šteta koju ovaj način obezbeđivanja energenata nanosi životnoj sredini, o čemu su u radu takođe izneti konkretni podaci.

Pošto je loše usmerena, proizvodnja energije u BiH obezbeđuje samo fragment vrednosti koji se postiže u zemljama članicama EU. Za ovu veoma neefikasnu proizvodnju i potrošnju, ogromnu količinu skrivenih troškova plaćaju sami građani, čime se nastavlja začarani krug siromaštva. Predstavnici političke elite uglavnom „prebacuju loptu“ u dvorište međunarodnih institucija, objašnjavajući povećanje cena potpisanim sporazumima o liberalizaciji. Mogućnosti su ili da kurs bude pod hitno promenjen, ili da se, nastavljajući dosadašnju praksu, zemlja bude dovedena do kompletnog ekonomskog kolapsa, proizilazi iz iznetih podataka. Predložene mere su: privlačenje investitora koji bi ulagali u obnovljive izvore, modernizacija opreme, zatvaranje neprofitnih elektrana i rudnika i ulaganje u energetska efikasnost.

Povezivanje u regionu

Procenjuje se da je tokom protekle godine u obnovljive izvore energije u Evropi uloženo oko 243 milijarde dolara, od čega su najveći deo kineske investicije u male solarne elektrane. Globalna ekonomska kriza uticala je na energetska situaciju u Evropi u dva pravca: prvi je potreba da što pre bude izvršena harmonizacija politika zemalja članica, da bi region imao jedinstveno stanovište u pregovorima sa trećom stranom, a drugo povećanje efikasnosti i ubrzan razvoj, kojim bi se nadoknadilo trenutno zaostajanje regiona u odnosu na neke druge velike svetske sile. Dakle, ključni termin koji povezuje ekologiju i energetska sektor je „zelena ekonomija“, a on je, u slučaju BiH definisan čitavim nizom međunarodnih dokumenata koji su verifikovani u proteklih nekoliko godina. Svi oni mogu se svesti na sedam osnovnih zahteva: sprovođenje kompletne integracije tržišta do 2014; ispunjenje cilja da nijedna zemlja ne ostane izvan zajedničke energetske politike Evrope; fokusiranje na energetska

efikasnost; implementacija koordinirane, zajedničke spoljne politike u ovoj oblasti; povezivanje susednih zemanja u jedinstveno tržište i saradnja sa velikim evropskim partnerima; diverzifikacija mreže snabdevanja i formiranje jedinstvene baze podataka i sistema razmene informacija.

Kada je reč o odnosu prema konceptu zelene ekonomije u BiH, autori analize kažu da je, uzimajući u obzir ekonomske i druge okolnosti, ulaganje ove vrste čak i potrebnije nego drugim zemljama i da bi donelo i veće koristi nego ostalim članicama EU. Pa ipak, uprkos ozbiljnim potencijalima, ozbiljne investicije i dalje izostaju. Svi projekti zaglavljani su u bezgraničnim birokratskim postupcima. Praksa koja se sprovodi nije u skladu sa formalno usvojenim evropskim direktivama. Argument koji se u javnoj raspravi često može čuti je „Nije ovo Nemačka ili Danska“, što dosta objašnjava situaciju. Ekološki razlozi prosto, smatraju nakon analize indikatora Ranilović, Ranilović i Ranilović, u društvu BiH nemaju prioritet. Postoji snažno uverenje da je ekonomski razvoj prosto nemoguć uz poštovanje principa zaštite prirodne okoline.

Ipak, primetno je da je članstvo zemlje u Energetskoj zajednici već donelo izvesne rezultate, posebno u periodima gasnih kriza. Ipak, ekonomski razvoj uvek mora doći u paketu sa strukturalnim promenama, za šta nema dovoljno političke volje, uprkos činjenici da su Bosna i Hercegovina prema svim parametrima na začelju među evropskim zemljama. Strukturalne poteškoće i neodrživost kompletnog ekonomskog sistema koji decenijama počiva na pogrešnim premisama nije problem samo BiH, već i svih drugih zemalja u ovom delu kontinenta, ocenjeno je u radu.

Na kraju analize, autori zaključuju da većina indikatora govori da je pravi momenat za izmenu paradigme u energetskom sektoru BiH. Procesi evropskih integracija daju priliku zemlji da se uključi u nove tokove, upravo u momentu kada se politika subvencija približila potpunom kolapsu. Ključna stvar je promeniti pristup upravljajući prirodnim resursima. Smernice EU na ovom polju trebalo bi da trasiraju put čiji cilj je dugoročno popravljavanje kvaliteta života svih građana.

A. Pavlović